

УДК 811.161.2'42

DOI: <https://doi.org/10.31499/2415-8828.2.2022.268639>Катерина Глуховцева* , Ірина Глуховцева**

ВІДОБРАЖЕННЯ СУТНОСТІ МОВНИХ ОДИНИЦЬ В ОБРАЗНИХ ВИСЛОВЛЮВАННЯХ ПРО МОВУ

У статті розглянуто образні висловлювання про мову, тобто лінгвістичні афоризми, що посідають важливе місце в науково-популярному філологічному дискурсі, адже саме з їхньою допомогою збагачується лексика наукового допису, спрощуються складні поняття теми. Художні засоби, використані у висловлюваннях, є своєрідним способом аргументації доказів, що демонструють механізм пізнання і пов'язані з пам'яттю, ситуативною інформацією, відображають суспільний досвід.

Ключові слова: науково-популярний лінгвістичний дискурс, образні висловлювання про мову, лінгвістичні афоризми, порівняння, епітети, метафора, аналогія.

Hlukhovtseva Kateryna, Hlukhovtseva Iryna. Reflection of the language units' essence in imaginary utterances about language.

The article deals with figurative utterances about language, particularly linguistic aphorisms that occupy an important place in popular scientific philological discourse, because with their help that the scientific vocabulary is enriched and complex concepts of the topic are simplified. Artistic means used in statements are a kind of argumentation of evidence that demonstrates the mechanism of cognition and related to memory, situational information, reflect social experience.

Depending on the topic, utterances about the language of Ukrainian and foreign linguists, writers, advanced cultural workers can be divided into several groups. These are, in particular, those in which the general characteristics of language and words are given; as well as those in which phonetic, lexical, morphological, syntactic, phraseological units of the Ukrainian language are considered. Thus, the object of consideration of linguistic aphorisms is primarily the concepts of *language* and *word*, they are the center of the conceptual system of aphorisms. These concepts are interpreted as having significant potential, they are considered as a cultural heritage of the people, wealth, treasure that has been preserved for centuries. In such aphorisms comparisons, epithets, metaphors, analogies are appropriately used, less often hyperboles, allegories.

On the periphery of the thematic array of linguistic aphorisms are utterances, the subject of which are units of phonetics and phonology, morphemics, word formation, grammar, syntax. We consider the analogy to be the main means of their description, which makes it possible to single out the most striking features of the analyzed concepts.

Key words: popular scientific linguistic discourse, figurative utterances about language, linguistic aphorisms, comparisons, epithets, metaphor, analogy.

Вступ. Образні висловлювання про мову, учені нерідко називають їх лінгвістичними афоризмами, «репрезентують мовознавчі поняття та явища, допомагають по-новому осмислити їхню сутність. Змістова ємність, високий ступінь узагальнення, яскрава образність роблять їх вартими цілого параграфу шкільного підручника чи наукової розвідки» [Одинцова і Одинцова 2021, с. 3]. Написані науково-популярною мовою, вони мають важливе значення у процесі сприйняття мови як окремої цілісної системи, де кожен компонент, кожен розділ теоретично обґрунтований і практично осмислений не лише вченими, філологами, а передусім школярами. Не випадково Е. Шредінгер підкреслював,

* Катерина Глуховцева, доктор філологічних наук, професор кафедри української філології та загального мовознавства ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Полтава, Україна); e-mail: hlukhovtseva@gmail.com.

** Ірина Глуховцева, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та журналістики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Кам'янець-Подільський, Україна); e-mail: irynayaroslavna@gmail.com.

що науковець повинен «з пильною увагою ставитись до повсякденної мови, аби генерувати нові значення» загальновживаних лексем, доступні для широкої публіки, і вводити їх у науковий обіг [Schrödinger 1950, с. 109].

Влучні висловлювання про мову покликані подавати додаткову інформацію, взяту про певні мовні явища при зіставленні лінгвістичних і нелінгвістичних реалій. Здобувачі освіти, що черпають відомості про мову не тільки з навчальної літератури, але й із науково-популярних праць, будуть мати можливість глибше осягнути лінгвістичні явища, поєднати стандартне мислення, яке подане у підручниках, з образним, використовуючи його як додатковий інструмент для засвоєння навчального матеріалу.

Ступінь дослідження проблеми. Українська мова, її функції та сутність структурних одиниць завжди були предметом уваги передових культурних діячів, науковців, методистів. Про це свідчать збірки популярних висловів про мову, у яких порушено питання про зв'язок мови і свідомості, мови і мислення, відображення в мові історичних та культурних надбань народу, особливості голосних і приголосних звуків, природа та функціонування лексем, найважливіші риси частин мови, українських синтаксичних одиниць тощо [Афоризми 2009; Видатні 2003; Вихованець 1987; 1990; Лучук (упоряд.) 1990; Луцький (упоряд.) 1996; Матвієнко 1994; Олійник 1994; Сагач 1998; Сікорська, Глуховцева, Горошкіна і Шевцова 1997; Тихий (ред.) 2007; та ін.]. Проте вивчення особливостей структури, образних засобів лінгвістичної афористики розпочалося не так давно. Зокрема, не одноразово порушувалося питання про загальні особливості мови науково-популярної літератури з лінгвістики [Крюкова 2001], аналогії в науково-популярному дискурсі цієї ж тематики [Габидулліна 2011; Грызуліна 2007; Глуховцева 2016; Глуховцева 2019], про епітети в образних висловлюваннях про мову [Глуховцева 2018]. Зокрема, В. Крюкова констатує, що функційна своєрідність науково-популярного дискурсу лінгвістичної тематики пов'язана передусім з експресивністю та адресністю текстів. Металінгвістичність сприяє двофокусності сприйняття матеріалу, зумовлену функційною своєрідністю текстів і впливом мовної особистості автора-лінгвіста (передового культурного діяча) [Крюкова 2001, с. 4–5]. Порівняння та метафора є найбільш поширеними видами художньо-зображувальних засобів науково-популярного лінгвістичного дискурсу [Крюкова 2001, с. 190].

Мету дослідження вбачаємо в тому, щоб проаналізувати випадки типового використання порівнянь, метафори, лінгвістичної аналогії для виявлення сутності мовних одиниць. У роботі використовуємо метод опису лінгвістичних явищ, заснований на методиці аналізу значення слова та його функцій як складника тексту.

Виклад основного змісту. Лінгвістичні поняття, які нерідко стають об'єктом розгляду образних висловлювань про мову, зазвичай можуть аналізуватися з різних точок зору, з неоднаковою глибиною і метою. Образність лінгвістичної афористики створюється метафоричністю, що увиразнює її та допомагає донести думку, коли це складно за умови використання суто філологічної термінології або мовних штампів. Тому образні висловлювання про мову нерідко виконують роль синонімів, додаткових інструментів, які потрібні для того, аби складні мовні поняття, явища, процеси зробити більш доступними для розуміння читачів різних вікових категорій.

Науково-популярний дискурс лінгвістичної тематики являє собою макротекст, концептуальна система якого репрезентована лінгвістичними термінами та найменуваннями явищ об'єктивної дійсності, з якими співвіднесено ці поняття. Для опису системи мовних понять (*мова, слово, лексема, звук, буква, грамати́ка, морфоло́гія, синтаксис* тощо) зазвичай використовують такі тропи: порівняння; епітети; метафори; алегорію; іронію; гіперболу, уособлення тощо. Усе це складає концептуальну систему науково-популярного лінгвістичного дискурсу, до центру якої входять концепти *мова* та *слово*, а також образні засоби вираження цих понять. А до периферії – інші терміни, уживані в різних розділах науки про мову та засоби їхнього тлумачення.

Порівняння – це троп, який полягає у поясненні одного предмета через інший, подібний до нього, за допомогою компаративної зв'язки, тобто сполучників *як, мов, немов, наче, буцім, ніби* та ін. («*Блукай та їж недолі хліб і вми, як гордий флоренцієць, у вигнанні*» – Ю. Клен), або предиката – подібний, схожий, нагадує, здається та ін. («*На людське серце свічка є подібна*» – Б.-І. Антоніч) [Гром'як, Ковалів і Теремко (ред.) 2007, с. 546].

При тлумаченні особливостей мови порівняння вживають для того, щоб передати необхідність збереження всіх мов світу (*Для мене мови народів – як зорі на небі. Я не хотів би, щоб усі зорі злилися в одну величезну, на пів неба, зірку. На те є сонце. Але нехай сяють і зорі. Нехай у кожного народу буде своя зірка* (Р. Гамзатов)); підкреслити багатство і різноманітність мовних засобів (*Мова рідна! Ти ж – як море – безконечна, могутня, глибинна. Котиш і котиш хвилі своїх лексиконів, а їм немає кінця-краю. Мільйонноголосо бриниш говірками, а вони шумлять, і дзвенять, і б'ють у наші груди, мов хвилі морські – в берег* (С. Плачинда)); показати багатство конотативних відтінків, які можна створити за допомогою мовних засобів (*Бо ж наша мова – як чарівна пісня, що вміщає в собі і палку любов до Вітчизни, і ярий гнів до ворогів, і волелюбні думи народнії, і ніжні запахи рідної землі. А пісня – це найдобірніша, найвиразніша мова* (П. Тичина)); пояснити принципи розвитку (*Хіба мова за сприятливих обставин не розквітне, як дерево, яке, не будучи пригніченим, пишно розростається зусібіч? Хіба не перестає розвиватися мова і не починає нудіти і мертвоїти, як нудіє і сохне рослина при нестачі світла і землі? Дивовижна цілюща сила мови, з якою вона заліковує і надолужує втрати* (Якоб Грімм)); обґрунтувати їхню доцільність (*Немає нерухомості в мові... У мові, як і взагалі в природі, все живе, все рухається, все змінюється* (І. Бодуен де Куртене)); обстоюється необхідність оновлення (*Та в мене є надія, що наша літературна мова, як молоде вино, очиститься з часом од шумовиння і стане прозорою і міцною* (М. Коцюбинський)).

Нерідко порівняння антропомізуються, що свідчить про зіставлення процесів, характерних для суспільства, і властивих мові (*Слова в мові не існують ізольовано. Вони, як і люди, об'єднуються в родини* (Н. Клименко)). Окремі висловлювання позначені кількома художніми засобами, коли поєднуються метафори й порівняння: *Кожен вираз рідної мови має своє обличчя. Як у квітки, у них свій неповторний аромат і відтінок барви, а цих відтінків кожна барва має тисячі* (В. Сухомлинський); *Ні один народ в Європі не переживе того, що ми, українці, в 20-му сторіччі! Тоді як усі давно вже знають, хто вони, – ми тільки починаємо довідуватися: тоді, як усі давно в ясній признанню своїх прав національних і вселюдських мають задоволення і йдуть до широких вселюдських бажань, – ми тільки просинаємось, і все те, що другі вже мають, треба*

здобувать. Коли француз, німець, поляк і інші відомі всьому світу, ми, **мов яке дике плем'я**, забуте і затерте, починаємо **піднімати** з темряви голову і **лізти** на гору, на слизьку гору, щоб звідтіля і нас побачили. А ті, що раніш **вилізли** і **зайняли свої місця** в світовій комедії, – не пускають нас, бо бояться, що ми зіпсуємо мізансцену. Тяжка боротьба, але надія, що **виліземо**, дає нам сили до культурної праці! Горе наше, що не маємо ще сильної інтелігенції, що ще багато людей лічать нашу мову мужицькою і соромляться скрізь нею говорити, а вона ж дзвінка, а вона ж красна і блискуча, тільки треба уміти нею користуватись, джерело, з котрого **тече ця мова**, чудове і величезне – 30 мільйонів народу, який, правда, ще не знає, хто він, але дізнається! (І. Карпенко-Карий).

Лексема слово значно рідше стає об'єктом зіставлення, порівняння: *слово чисте, мов роса* (Д. Білоус); *слово, немов гостра зброя* (П. Тичина); *слова – як дощ* (Р. Гамзатов); *слово, як і хлібний злак* (І. Федорів).

Епітет – це «художнє означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість явища, предмета, поняття, дії»; «слово або вираз, яким називають, характеризують кого-, що-небудь» [Білодід (ред.) 1971, с. 484]. Отже, основна функція епітета – визначати характерні риси мови чи якогось лінгвістичного поняття, уточнюючи, інтерпретуючи якості іншого об'єкта на описуваний. У цих висловлюваннях вони виступають актуалізаторами найважливіших ознак понять, які репрезентують аналізований текстовий тематичний масив. Найбільше епітетів в образних висловлюваннях про мову мають лексеми *мова*, *слово*. Часто мову, наприклад, називають *солов'їною*, що вказує на її милозвучність та різнобарв'я. Насиченим епітетами є висловлювання Олесе Гончара: *«Запашна, співуча, гнучка, милозвучна, сповнена музики і квіткових пахоців – скільки епітетами супроводиться визнання української мови... Той, хто зневажливо ставиться до рідної мови, не може й сам викликати поваги до себе»*. Звичними є займенникові означення (*наша, кожна, інша, моя*), функція яких здебільшого полягає в актуалізації сем 'свій' – 'чужий'. Іноді прикметникові означення разом з означуваним словом номінують лінгвістичні поняття (*чужа, рідна, державна, українська*). Уточнювальну, текстотворчу, а також експресивну функцію, на наш погляд, виконують індивідуально-авторські епітети: *найзвучніша, наймелодійніша, чиста, свіжа, музична, незаплямована, справді щирослов'янська* (І. Огієнко), *безконечна, могутня, глибинна* (С. Плачинда), *надзвичайна* (М. Гоголь), *неповторна* (Г. Квітка-Основ'яненко); *грамотна, багата* (О. Федик); *людська* (О. Сербенська); *універсальна* (П. Мовчан), *красива* (В. Івашенко), *найдобірніша, найвиразніша* (П. Тичина), *ніжна і сповнена пестливих слів* (П. Шевальє), *дзвінка, красна й блискуча* (І. Карпенко-Карий).

Більш поширеними є висловлювання, у яких референт (назва об'єкта позамовної дійсності, який має на увазі мовець у контексті конкретної мовної ситуації) лексеми *мова* наділений неповторними епітетами: *найміцніший цемент, найважливіший маркер, найясніший вираз нашої психіки, найперша сторожа нашого психічного «я»*; *найцінніший скарб*; *найважливіша частина нашої поведінки*; (І. Огієнко); *найважливіший національний ідентифікатор, п'ята ефірна стихія світу* (П. Мовчан); *єдиний аналог безмежного в часі і просторі гармонійного різномірного світу* (П. Кононенко); *великий дар природи* (К. Крапива); *містичне ядро нації* (О. Потєбня); *інформаційний засіб* (А. Бортняк); *об'єднана духовна енергія природи* (Вільгельм фон Гумбольдт); *головний генератор нашої культури*; *найцінніше надбання віків* (О. Гончар);

найбільш виразне і найкраще виявлення благодаті Святого Духа в людях (І. Вихованець); найбільше і найдорожче добро (П. Мирний). У цих висловлюваннях превалюють якісні прикметники у формі найвищого ступеня порівняння, а також якісні прикметники звичайної форми.

Широкий репертуар означень має також лексема *слово*: *Боже* (І. Пулюй); *рідне* (С. Воробкевич, О. Гончар, М. Аркас, В. Сухомлинський, І. Драч, І. Вихованець, К. Ушинський, В. Сосюра, А. Бортняк); *правдиве слово* (М. Аркас); *наше слово, гідне подиву* (Б. Харчук); *інше слово* (М. Гоголь); *злато слово, отецьке слово, батьківське слово* (Р. Лубківський); *гарке, гаряче, гарне слово* (Л. Первомайський); *українське слово* (О. Яремко); *нове* (М. Рильський, Л. Первомайський, М. Панов, І. Вихованець); *кожне слово* (М. Рильський, М. Шумило, К. Бальмонт, Святе Письмо, Джон Рескін, Плутарх, І. Цюпа, І. Драч, П. Мовчан, М. Гоголь); *слово Шевченкове й Франкове* (О. Гончар); *вічне Слово* (К. Мотрич); *летюче слово* (Я. Грот); *писемне слово, усне, живе слово* (Л. Феєрбах); *гниле слово* (Святе Письмо); *добре слово* (Г. Богослов, М. Великий, О. Довженко); *зле слово* (М. Великий); *чуже слово* (І. Дзюба, І. Огієнко); *глибинне і пружне слово, усно-народне слово* (П. Тичина); *людське слово, мертвотне, крижане слово* (М. Рильський); *неточне слово* (Б. Олійник); *животворне слово* (С. Пелліко); *висловлене слово* (Плутарх); *казане слово* (Л. Толстой, Ф. Вейсс); *легке слово* (Б. Грасіан); *привітне слово* (Т. Пен); *розумне слово* (І. Вихованець); *нерозумне, холодне, байдуже слово* (В. Сухомлинський); *безсмертне слово* (І. Огієнко); *невистраждане слово* (Н. Забіла); *просте слово* (П. Пороховщиків); *потрібне слово* (В. Сухомлинський, Д. Свіфт); *спотворене слово* (П. Мовчан); *прекрасне рідне слово* (В. Сосюра); *благословенне слово* (Леся Українка); *безвартісне слово* (Л. Силенко); *поетичне слово* (І. Франко); *окреме слово* (Г. Глінці); *чужомовне слово* (В. Самійленко); *повнозначне слово* (О. Реформатський). Це здебільшого якісні або відносні префіксальні прикметники чи дієприкметники, серед яких немало таких, що є ознакою високого стилю мовлення.

Позначені епітетами також і слова-референти: *слово* – *це сама людина* (О. Пас); *наш народ* (М. Вінграновський); *співучі струни* (М. Рильський); *це крила ластівки* (Ю. Мушкетик); *діло велике* (Л. Толстой); *перше дзеркало духу* (Ф. Петрарка); *безмірний світ* (Л. Ромен); *кольорові камінці* (І. Вільде); *могутній перемикач людських станів* (В. Брюггер); *ці добірні й коштовні глеки* (Святий Августин); *наше найзіркіше око, наймогутніша сила* (І. Вихованець); *найтоніший різець, найтоніше доторкання до серця* (В. Сухомлинський); *найефективніша й найстисліша річ* (Ю. Щербак); *останній прихисток і душі, і духу* (П. Мовчан). Це переважно якісні чи відносні прикметники, займенники, порядкові числівники.

Нерідко основою образного висловлювання про мову є метафора – троп, який за смисловим навантаженням для читача схожий з порівнянням. Когнітивна метафора – «одна з форм концептуалізації світу, когнітивний процес, що виражає і формує нові поняття і поза яким неможливе отримання нового знання. Своім джерелом метафора когнітивна має здатність людини вловлювати, відчувати і створювати подібність між різними індивідами і класами об'єктів» [Загнітко 2012, с. 179]. «Наука стає занадто складною, отже, аби зрозуміти та пояснити її, треба або нагромаджувати вузькодисциплінарну термінологію, або використовувати формалізовану мову науки, недоступну широкому загалу. Тому використання метафор як наочних та простих образів, що відображають

складні явища, призвело» до появи образних висловлювань [Самандас 2017, с. 41]. Відомо, що властивість об'єкта в метафоричному висловлюванні виражена не прямо, а опосередковано – за подібністю до іншого предмета, явища. За допомогою метафор автори вказують на функції мови, серед яких виокремлюють комунікативну (*У всіх народів мова – це засіб спілкування, у нас це – фактор відчуження. Не інтелектуальне надбання століть, не код порозуміння, не першоелемент літератури, а з важкої руки Імперії ще й досі для багатьох – це ознака націоналізму, сепаратизму, причина конфліктів і моральних травм* (Ліна Костенко)), мислетворчу (*Мова – далеко не тільки «засіб спілкування», тобто передачі «вже готових думок», як нас усіх учили в імперській школі. Куди серйозніша її місія – бути способом народження тих думок: коли «нема мови», людині просто-напросто «нема чим думати»* (О. Забужко)), гносеологічну (*Мова – це генетичний код нації, яка поєднує минуле з сучасним, програмує майбутнє й забезпечує буття нації у вічності* (І. Огієнко)); «...українська мова не прийшла на ці терени, а **виросла** з українських сердець сотень поколінь, **посилена** українською піснею й українською історією, **надихнута** й пройнята розмаїттям українського довкілля!», експресивну (*Слова одні нам **тішать** слух і зір, / А інші нас **відштовхують** раптово, / В одних – **огонь і істина жива, / А є й мертвотні, крижані слова*** (М. Рильський)); естетичну (*В словах рідної мови людина відкриває для себе великий і чарівний світ життя* (Є. Чак)), культуроносну (*Мова – це наша національна ознака, у мові – наша культура, **сутність нашої свідомості*** (І. Огієнко)); ідентифікаційну (*Мова є **формою вияву національної ментальності** кожного народу* (О. Ткаченко)), магічно-містичну (*Велике діло – добре слово. Воно часом **дорожче від усього, від усяких ліків, від багатств** і потрібне людині, як хліб і мед, як жива вода* (О. Довженко)), регулятивну (*Легенький повітряний шум – випущене з вуст слово, але воно часто **чи смертю разить, чи у веселість вводить і оживляє душу*** (Г. Сковорода)).

У науково-популярному дискурсі лінгвістичної тематики використовують і поетичну метафору, й наукову. Поетична, заснована на частковій схожості двох об'єктів, демонструє повну тотожність двох об'єктів: *Мова – це великий дар природи, розвинутий і вдосконалений за тисячоліття з того часу, як людина стала людиною* (Кіндрат Крапива). Наукова ж, беручи за основу повну тотожність завідомо відмінних об'єктів, згодом підводить читача до висновку про їхню часткову подібність, що й буде істинним твердженням. У цьому випадку метафора набуває форми наукової думки [Ortega-y-Gasset 1966, с. 19]: *Мова є тим чинником, що встановлює «природні» межі нації, при цьому, будучи унікальною системою світобачення й самовираження окремої нації, виступає не лише засобом спілкування, а й дає змогу представникам цієї спільноти розуміти одне одного на глибинному, підсвідомому рівні* (Л. Мацько).

Рідше в образних висловлюваннях про мову використовують алегорію, сутність якої полягає у зображенні конкретного образу через абстрактні поняття. Алегорія (від грец. *allegoria* – інакомовлення) – це перенесення властивостей та характеристик одного предмета чи явища на інший для кращого відображення образу. Так утворюється переносне значення [Ковалів (упоряд.) 2007, с. 49]: *А мова й історія – це ж єдине ціле, один кровообіг, тож і відроджувати їх маємо водночас. Маємо відродити в наших сучасних українцях і українках генетичну пам'ять, почуття гордості, маємо і до збайдужілих душ торкнутися запашистим **євшан-зіллям рідного слова!*** (Олесь Гончар); *Ви чуєте, скільки*

вогню в нашій мові, / В гаркому, гарячому, гарному слові? / Як грає воно, наче в горні бушує, Яким воно дужим глаголом вирує... (Л. Первомайський); *Епідемія неволодіння мовою загрожує перерости в пантемію національної безмовності* (П. Гриценко).

Для досягнення змістового та естетичного ефекту передові культурні діячі нерідко використовують гіперболу, що відома як вид тропа явного і навісного перебільшення для посилення виразності та підкреслення сказаної думки. При гіперболі «перебільшується розмір, значення, сила, характерні властивості чи ознаки певного предмета, явища або дії для надання об'єктові зображення більшої виразності, а самому зображенню – більшої переконливості» [Загнітко 2012, с. 153]: *Слова вмирають. Клякнуть, їх багато. / І раптом чуєш злато слово. Злато! Аж хочеться скупатися у тім / Отецьким слові, слові золотім!.. / Чи слово тільки виростало з любові? / Світися, правдо, в батьківському слові* (Р. Лубківський).

Одним з найбільш поширених прийомів образності та логічної побудови думки в аналізованих висловлюваннях про мову є аналогія, при якій відбувається пересікання інформаційних потоків кількох сфер [Остапчук 2016, с. 224]. У мовознавстві її розглядають як спосіб утворення мовної форми за моделлю іншої, уподібнення форм одна одній за якоюсь ознакою [Ковалів (упоряд.) 2007, с. 65]. Про аналогію говорять також тоді, коли у висловлюванні спостерігаємо перехід від відомого знання про окремий предмет або його групи до нового знання про другий окремий предмет. Отже, у такий спосіб пізнають нове явище, спираючись на раніше набуті знання про інше явище. Судження за аналогією – це доказ про належність одиничному предмету певної прикмети, заснований на схожості цього предмета з іншим одиничним предметом. Аналогію нерідко використано передовими культурними діячами, ученими про роз'ясненні сутності звуків мови, морфемної будови слова, частин мови тощо, тобто з допомогою аналогії створено концепти, що перебувають на периферії досліджуваного тематичного масиву.

Характеризуючи звуки української мови, передові культурні діячі підкреслюють, що вони є матеріальною оболонкою мови, її живою плоттю: *Звуки – це щось надзвичайно своєрідне в мові, її жива плоть* (А. Матвієнко); *Звук, артикуляція самі собою процесуальні. Вони - дія і наслідок* (В. Михайлов).

Про роль голосних і приголосних в українській мові розмірковував К. Бальмонт, порівнюючи голосні звуки з жінкою, а приголосні з чоловіком: *Голосні – це жінки, приголосні – чоловіки. Голосні – це самий наш голос, матері – що нас родили, сестри – що нас цілували, першоджерело, звідки ми витекли в словеснім своїм лику. Отже, коли б у мові нашій були тільки голосні, ми не вміли б розмовляти – лише голосили б ними в змінній вільготності без форми, як плещуть води розливу. А приголосні мужньо своєю твердою вдачею впорядковували розкіш розливу, стали дамбою, греблею, довгим молом, ясним річищем, що спрямовує води до свідомої праці. Усе ж, хоч і керують усім приголосні, хоч і вважають вони себе за справжніх господарів слова, – не на приголосних, а голосних буває наголос у кожнім слові...* Така аналогія є доречною, адже приголосні звуки завжди розташовуються поряд із голосними, іноді з ними зливаються, що дає підстави ученим говорити про складовий характер української фонології. Голосні та приголосні звуки дуже пов'язані між собою: *Голосні – річки, приголосні – береги* (К. Станіславський).

Мова – це код, одиницею якого є слово. Його аналогом в образних висловлюваннях про мову часто виступає сам Бог: *Спочатку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово* (Святе Письмо); назви виробничих інструментів, як-от: слово є *тонким різцем*, який *формує і вигранює особистість* (І. Вихованець); дорогоцінних каменів: слово є *діамантовою намистинкою на величезному разку нашої пребагатої мови* (І. Цюпа); абстрактних понять: слово є *свідком історії, свідком Часу*. В Слові починається і завершується життя твого народу, твого безконечного родоводу, в ньому ж починається і закінчується духовне життя Людини. Через Слово передається вся сума досвіду та духовність... Людина протистойть Часові саме в Слові й бореться з безпам'ятством, з ентропією Словом. Власне, Слово і є *Пам'ять*. А пам'ять – це *життя*; найменування побутових речей: Слово – це *сорочка духу народного*. Вона вся з гомону полів, лісів і морів отчої землі, мережана сходом і заходом сонця, гаптована сяйвом місяця та зірок, переткана калиною, барвінком і вишневим цвітом – кожна її ниточка вимочена в Дунаї, у криницях і струмах людської звияги (Б. Харчук); *одяг усіх фактів, усіх думок* (М. Рильський); знарядь захисту від загарбників: слово – *зброя*. Як усяку зброю, його треба *чистити і доглядати* (М. Рильський); об'єктів живої природи: Слова *подібні до листя*: *дерево, що має їх надто багато, дає дуже мало плодів* (О. Поуп); Слово – це *крила ластівки*, вона їх не відчуває, але без них не може злетіти (Ю. Мушкетик).

Своєрідністю значення й експресії позначені фразеологізми – «семантично пов'язане сполучення слів, яке, на відміну від подібних до нього за формою синтаксичних структур (висловів або речень), не виникає в процесі мовлення відповідно до загальних граматичних і значеннєвих закономірностей поєднання лексем, а відтворюється у вигляді усталеної, неподільної, цілісної конструкції» [Ковалів (упоряд.) 2007, с. 546].

Система фразеологізмів кожної мови збагачує усне мовлення людини, експресивізує текст. Стійкі сполучення слів, подібно до слова, пов'язані з історією, побутом, звичаями народу. У них відображено його минуле. Не випадково І. Огієнко зазначав: *Добірна національна фразеологія – душа кожної мови, сильно її красить, збагачує*. В образних висловлюваннях передові культурні діячі, науковці прямо чи опосередковано використовують аналогію, щоб підкреслити красу насиченого фразеологізмами тексту: *Фразеологія – окраса народної мови* (Є. Чак); багатство виражальних засобів: *Фразеологізми – іскрометні скарби мовної образності – передають найтонші відтінки душевних порухів, обарвлюють висловлене в національний колорит*, (В. Ужченко); структурні особливості стійких сполучень слів: *Фразеологія становить собою роду комору, де зберігаються розрізнені залишки продуктивних колись форм, слів, зберігаються вже немотивовані компоненти фразеологізмів, стійких виразів, ходячих цитат* (Д. Шмельов); типові риси: *Не відмовиши фразеології в дивацтвах, тому що виокремлює з-поміж інших не красенів і тямущих* (В. Ужченко).

Описуючи морфеміку, доречно використовує аналогію О. Земська, яка зауважує, що *Якщо слово подібне до будинків з кубиків, то морфеми – кубики, а звуки – матеріал, з якого їх роблять*. Для того, щоб побудувати *будинок з кубиків*, треба мати *готові кубики*. Цим вона виділяє словотвірну функцію морфеми і конститутивну функцію фонеми. В. Русанівський слова і морфеми

ідентифікує так: *Морфеми – це атоми у семантичній структурі, тоді як слова – це молекули*, а М. Панов так: *Морфеми – це типові деталі слів*.

У лінгвістичній афористиці знайшли відображення одиниці граматики, назви граматичних класів слів, граматичні категорії і система словозміни. І. Огієнко розглядає морфологію як науку, у якій діють певні закони: *ГраMATика повинна подати закони, що керують життям нашої мови. Школярі з такої граMATики мусять пізнати, що мова – це організм живий, який безперестанно прямує своєю стежкою, підлягає цікавим законам*. Ю. Прадід стверджує, що *ГраMATика – це душа мови*. ГраMATичні відомості про мову можна черпати не тільки з навчальної літератури: підручників, посібників, а й з літератури художньої, адже подекуди саме письменники є творцями слів української мови, поцінувачами окремих форм. «Кобзар» Т. Шевченка – беззаперечний тому доказ: *«Кобзар» – це найкраща, найповніша граMATика всеукраїнської літературної мови* (І. Огієнко).

Для І. Франка граMATика – це поєднання правил, які не мають жодного відношення до живої, розмовної мови: *ГраMATики – то грабарі живої мови. Вони не розуміють тої мови, а знають тільки свої правила*. Іван Вихованець порівнює граMATику з господарем, володарем океану: *Мова має два потужні крила, які дають їй повнокровне життя, – океан слів і граMATику. Океан слів – це безмежся, незліченність, найтісніший зв'язок із життям суспільства, найчутливіший нерв, найшвидіша змінюваність, схильність до необмеженого поповнення. Він – велетенське громаддя, складники якого жодна людина не спроможна полічити. ГраMATика ж – мудрий господар, володар цього океану. На противагу безмежсяю слів граMATика – стислість, суворі правила..., яка силою логіки підпорядковує «армії» слів і роблять їх слухняними виконавцями своєї волі*.

Характеризуючи частотність різних частин мови, учений виділяє іменник, бо *«найбільше їх було, і є, і буде»*. Він також стверджує, що дієслово має гераклову силу: *воно повновладний господар у реченні, визначний його керівник*.

Числівник ідентифікований як монарх: *Число – монарх, що зводиться на трони, / На книги й вежі міст являти чудо й суд. / І замкнуто міста, і замкнуто закони, / І в знаках чисел входить абсолют* (М. Бажан). Він доповнює речення в логічному аспекті, адже подекуди за відсутністю цифрового позначення неможливо достеменно зрозуміти зміст написаного. Незважаючи на складність відмінювання деяких числівників, наявність парадигми важлива: *Ми б ніколи не стали розумними, якби виключили число з людської природи* (Платон). Без наявності числівників у системі української мови неможливо було б описати важливі світові процеси, явища, елементарно позначити кількість учнів у класі тощо.

Займенник – самостійна частина мови, співвідносна за своїми морфологічними ознаками з іменниками, адже вказує на істоту або неістоту, а також прикметниками чи займенниками. О. Реформатський про займенники сказав так: *Займенники як запасні гравці на футбольному полі чи дублери в театрі, виходять на поле, вимушено «звільняють від гри» повнозначні слова*.

Службові частини мови І. Вихованець порівнює з ліліпутами, що мають багато визначальних ознак порівняно з гуліверами: *В українській мові найменшими словами бувають прийменники, сполучники і частки. До слів-ліліпутів належать, наприклад, прийменники в, з, о. Вони складаються з одного звука й букви... Поруч слів-ліліпутів отаборилися напівліліпути-займенники я,*

ми, ти, ви. Вони також придбали тільки два звуки. Зате в непрямих відмінках ці займенники звучать повноголосніше, посилюючись ще одним або більшою кількістю звуків: мене, мені, мною, нас, нам, нами, тебе, тобі, тобою, вас, вам, вами.

Синтаксис є одним із розділів курсу сучасної української літературної мови та тією теоретичною базою, вивчення якої не дозволяє порушувати правила під час письма та мовлення. Синтаксис – розділ граматики, що вивчає граматичну будову словосполучень та речень у мові [Ковалів (упоряд.) 2007, с. 454]. Саме з речення розпочинається і продовжується подальший потік мови, беручи свій початок з слова. Тому І. Вихованець зазначав: *«Синтаксис – вічний двигун, який приводить у рух усю могутність мови»*, адже саме у синтаксисі мови виокремлено певні закономірності функціонування мовних одиниць, які забезпечують логічний зв'язок у реченні, дотримання граматичних норм. Образ *вічний двигун мови* використовував також В. Горпинич: так він називав словотвір.

Якщо підходити історично, то речення, за словами Юрія Карпенка, *стало кузнею частин мови*. Тому морфологія та синтаксис є взаємопов'язаними розділами мовознавства. Сучасний український письменник, журналіст Т. Прохасько стверджує, що: *Речення роблять із світу буття, яке і є щастям. Життя речень виконує у бутті таку саму функцію, як обмін речовин, метаболізм у існуванні органічної матерії. Для якісного буття необхідний налагоджений реченнєвий обмін. Маючи доступ до атомів-слів, ми можемо поглинати світ у вигляді сполук-речень. Ми ж їх можемо розщеплювати, перетворюючи у ріст. І ми їх мусимо синтезувати самі. Справа не у вагомості думки, не у мальовничості образів. Буття присутнє тільки у синтезованих, сформульованих реченнях. Тобто у самому процесі синтезу. Речення можуть бути різні – короткі, довгі, дуже довгі, простіші, складніші, точніші, прозоріші, блискучіші, лапідарні, відшліфовані, промовлені, записані, непромовлені. Щастя буття залежить тільки від інтенсивності синтезу. Тобто не від кількості, а від неперервності процесу структурування мови, в якій проживаємо життя*. Українець порівнює речення з налагодженою системою, метаболізмом, який має чіткий упорядкований ритм, де кожен елемент різний, але він має право на існування.

Актуальним є членування речення на логічні частини, адже в українській мові існують чітко сформульовані правила, коли слід вживати кому, крапку, двокрапку, тире, крапку з комою, а коли ні. Тому *Пунктуація – важливий інструмент мови*. Кожний розділовий знак завжди має свій смисл. Так, *скромна кома може стати винуватцем серйозних порушень точності, нежартівливих помилок* (І. Вихованець). Знаються й на важливості розділових знаків письменники, перекладачі, які створюють новий текст і прагнуть, аби його *сенса був зрозумілий великій масі населення...* (А. Содоа).

Висновки. Образні висловлювання про мову посідають важливе місце в науково-популярному лінгвістичному дискурсі, адже саме з їхньою допомогою збагачується лексика наукового допису, спрощуються складні поняття теми. Художні засоби, використані в них, є своєрідним способом аргументації доказів, що демонструють механізм пізнання і пов'язані з пам'яттю, ситуативною інформацією, відображають суспільний досвід.

Образні висловлювання українських і зарубіжних мовознавців, літераторів, передових культурних діячів передусім стосуються загальної характеристики

мови, слова; фонетичних, морфологічних, синтаксичних, фразеологічних одиниць української мови. Найчастіше в лінгвістичній афористиці розглянуто питання сутності мови, її функцій. Визначаючи комунікативну, мислетворчу, естетичну, культурологічну, магічну, метамовну функції, автори науково-популярного наративу утверджують думку про неповторність і своєрідність мови взагалі і української зокрема. Нерідко в таких висловлюваннях лексему *мова* замінює найменування *слово*, що розглядаємо як випадки синекдохи. Отже, об'єктом розгляду лінгвістичної афористики є передусім концепти *мова* і *слово*. Ці поняття інтерпретовано як такі, що несуть у собі значний потенціал, їх розглядають як культурне надбання народу, багатство, скарб, який зберігається вже не одне століття поспіль. У таких афоризмах доречно використано порівняння, епітети, метафори, аналогії, рідше – гіперболи, алегорії.

Зокрема, концепт *слово* нерідко репрезентовано з допомогою аналогії, бо його уявляють *найвеличнішим володарем людських душ* (Горгій), *найтонішим різцем* (В. Сухомлинський, І. Вихованець), *зернами, що впали в родючу землю, хлібом насущним* (О. Блик), *дзеркалом духу народного* (П. Мовчан), *основним матеріалом творчості* (П. Тичина), *діамантовою намистинкою на величезному разку нашої пребагатої мови* (І. Цюпа), *зброєю* (М. Рильський). Інтерпретуючи номінативну функцію слова, плив його на людину, розглядаючи зв'язок значення слова із народною культурою, особливостями світобачення і світосприйняття народу, значення при спілкуванні, передові культурні діячі наочно пояснюють сутність багатогранного поняття *слово*, його складну природу. Багато уваги також приділено питанню зв'язку слова і поняття, адже слово, як стверджує Л. Костенко, – *прізвище думки, а частіше – її псевдонім*. Семантика слова, його внутрішня форма нерідко розглянута як *душа мови*, вона дає *ключ до розуміння способу поєднання думки із звуковим комплексом*.

На периферії тематичного масиву лінгвістичної афористики знаходяться одиниці фонетики і фонології, морфеміки, словотвору, граматики, синтаксису. Основним засобом їхнього опису вважаємо аналогію, яка дає змогу увиразнити найяскравіші риси описуваних понять. Зокрема, характеризуючи звуки української мови, передові культурні діячі підкреслюють, що вони є матеріальною оболонкою мови, її живою плоттю, жінками і чоловіками. Водночас учені визнають, що однією з найхарактерніших рис української фонетики є милозвучність, яка виявляється в насиченні мовного потоку звуками, що вимовляють тільки голосом чи з допомогою голосу. Завдяки великій кількості голосних і сонорних рядки українською стають, за словами Н. Черемисіної, мелодійними, майже пісенно звучними. Повторення плавних допомагає наочно, при звучанні, уявити картину нічної річки, плавні рухи русалки, стрімкі промені місячного світла тощо. Це продемонстровано багатьма поетичними рядками класиків української поезії.

Систему фразеологічних одиниць української мови вчені ідентифікують із *скарбницею красного письма, одиницею експресивного вислову, інструментом для посилення образності тексту*. Це, за словами Д. Шмельова, *комора, де зберігаються розрізнені залишки продуктивних колісь форм слів, компоненти стійких висловів, «ходячих цитат»*. Фразеологізми забезпечують висловлення образністю, виконуючи при цьому комунікативну функцію, як і слово. Синонімія фразеологізмів і слів сприяє влучності мовлення, що збагачує текст, посилює його вплив на читача.

Серед інших концептів у лінгвістичній афористичі виокремлюється концепт *граматика*, що нерідко репрезентований цим же словом та назвами частин мови, значущими частинами слова. Граматика ідентифікована як *мудрий господар*, їй притаманна стислість, суворі правила, вона силою логіки підпорядковує «армії» слів і робить їх слухняними виконавцями своєї волі. Центральними частинами мови учені називають іменники, *бо їх найбільше було і є і буде* (І. Вихованець), та дієслова, які своєю *геркулесовою силою* притягують навіть іменники. Дієслова називають дію в реченні, іменники притягують до себе інші частини мови (прикметник, дієслово), займенник учені іменують «*запасним гравцем*», бо він може вживатися замість іменника, прикметника, числівника, службові слова поділені на ліліпутів і напівліліпутів.

Синтаксичні особливості мовлення в образних висловлюваннях лінгвістичної тематики охарактеризовано при визначенні загальних рис синтаксису, особливостей слова як важливого складника таких синтаксичних одиниць, як речення, текст. Концепт *синтаксис* репрезентований назвами частин мови (іменник розглянуто як головний член речення, дієслово як назву динамічної ознаки, що виконує функцію присудка, займенник як заміник іменника, а його відсутність унеможлиблює логічну побудову синтаксичної одиниці), словами *речення, текст, контекст* тощо.

Загалом науково-популярний дискурс лінгвістичної тематики завдяки образності виконує основні свої функції бути засобом інтерпретації та ідентифікації мовних одиниць, використовуючи суспільний досвід багатьох поколінь мовців. Разом з тим він демонструє індивідуальне бачення сутності мовних явищ через порівняння їх з явищами позамовної дійсності.

ЛІТЕРАТУРА

- Афоризми відомих українців* (2009). Харків, 256 с.
- Білодід, І. К. (ред.) (1971). *Словник української мови*. В 11-ти т. Київ, 2, 550 с.
- Видатні постаті про українську мову (2003). [В:] *Українська мова*, 2, сс. 53, 70, 86, 93, 101, 109, 118, 127.
- Вихованець, І. Р. (1987). *У світі граматики*. Київ, 191 с.
- Вихованець, І. Р. (1990). *Таїна слова*. Київ, 284 с.
- Габидуллина, А. Р. (2011). Аналогія в науково-популярному дискурсе. [У:] *Лінгвістика*, 3 (24)/2, с. 100–105.
- Глуховцева, К. Д. (2016). Мовні образи – ключ до розуміння лінгвістичних категорій. [У:] Глуховцева, К. Д. (ред.). *Слобожанська бесіда*. Матеріали 9 Всеукр. наук.-практ. конф. Старобільськ, с. 151–155.
- Глуховцева, К. Д. (2018). Епітети у складі образних висловлювань про мову. [У:] Нікітіна, А. В. (ред.). *Образне слово Луганщини*. Матеріали XVII Всеукраїнської наук.-практ. конф. імені Віктора Ужченка. Старобільськ, 17, с. 48–51.
- Глуховцева, К. Д. (2019). Метафора та аналогія в науково-популярному дискурсі лінгвістичної тематики. [У:] *Мова і міжкультурна комунікація*. 36. наук. пр. Полтава, с. 124–132.
- Гром'як, Р. Т., Ковалів, Ю. І. і Теремко, В. І. (ред.) (2007). *Літературознавчий словник-довідник*. Київ, 751 с.
- Грызулина, Ю. В. (2007). *Аналогия как конструктивный прием объяснительного монолога в системе методической подготовки студента-филолога*. Автореф. дис. ... канд. пед. наук. 13.00.02. Саранск, 16 с.
- Загнітко, А. П. (2012). *Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни*. У 4 т. Донецьк, 1, 402 с.
- Ковалів, Ю. І. (уклад.) (2007). *Літературознавча енциклопедія*. У 2 т. Київ, 624 с.
- Крюкова, В. Ф. (2001). *Лингвистические особенности языка научно-популярной литературы по лингвистике*. Дис. ... канд. филол. наук. 10.02.01. Белгород, 216 с.
- Луцький, Ю. (упоряд.) (1996). *Тисяча цитат з українського письменства*. Київ, 231 с.
- Лучук, В. І. (упоряд.) (1990). *Найдорожчий скарб: Слово про рідну мову: Поезії, вислови*. Київ, 390 с.

- Матвієнко, А. (1994). *Рідне слово*. Київ, 160 с.
- Одинцова, Г. і Одинцова, Ю. (упоряд.) (2021). *Лінгвістичні афоризми та образні вислови*. Тернопіль, 168 с.
- Олійник, О. (1994). *Світ українського слова*. Київ, 416 с.
- Остапчук, І. І. (2016). *Тропи та тропеїзація англомовного масмедійного дискурсу*. Дис. ... канд. філол. наук. 10.02.04. Львів, 230 с.
- Сагач, Г. М. (1998). *Золотослів*. У 2 ч. Київ.
- Самандас, Н. Р. (2017). Роль метафори в науковому дискурсі. [У:] *Метафора та її семіотичний контекст*. Матеріали науково-практичного семінару. Дніпро, с. 39–42.
- Сікорська, З. С., Глуховцева, К. Д., Горошкіна, О. М. і Шевцова, В. О. (1997). *Яка це прекрасна наука – мовознавство!* Хрестоматія експресивних висловів. Луганськ, 168 с.
- Тихий, О. (упоряд.) (2007). *Мова – народ. Висловлювання про мову та її значення в житті народу*. Київ, 416 с.
- Ortega-y-Gasset, J. (1966). *Las dos grandes metáforas. Obras Completas*. Madrid, II, 387 p.
- Schrödinger, E. (1950). What is an elementary particle? [In:] *Endeavour*, 9, pp. 109–116.

REFERENCES

- Aforyzmy vidomykh ukrainsiv* [Aphorisms of famous Ukrainians] (2009). Kharkiv, 256 s. (in Ukrainian)
- Bilodid, I. K. (red.) (1971). *Slovnýk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language]. V 11-ty t. Kyiv, 2, 550 s. (in Ukrainian)
- Vydatni postati pro ukrainsku movu [Prominent figures about the Ukrainian language] (2003). [V:] *Ukrainska mova*, 2, ss. 53, 70, 86, 93, 101, 109, 118, 127. (in Ukrainian)
- Vykhovanets, I. R. (1987). *U sviti hramatyky* [In the grammar world]. Kyiv, 191 s. (in Ukrainian)
- Vykhovanets, I. R. (1990). *Taina slova* [The secret of the word]. Kyiv, 284 s. (in Ukrainian)
- Gabidullina, A. R. (2011). Analogiya v nauchno-populyarnom diskurse [Analogy in popular scientific discourse]. [U:] *Linhvistyka*, 3 (24)/2, s. 100–105. (in Russian)
- Hlukhovtseva, K. D. (2016). Movni obrazy – kliuch do rozuminnia linhvistychnykh katehori [Figures of speech are the key to understanding linguistic categories]. [U:] Hlukhovtseva, K. D. (red.). *Slobozhanska beseda*. Materialy 9 Vseukr. nauk.-prakt. konf. Starobilsk, s. 151–155. (in Ukrainian)
- Hlukhovtseva, K. D. (2018). Epitety u skladi obraznykh vyslovliuvan pro movu [Epithets in the composition of figurative expressions about language]. [U:] Nikitina, A. V. (red.). *Obrazne slovo Luhanshchyny*. Materialy KhVII Vseukrainskoi nauk.-prakt. konf. imeni Viktora Uzhchenka. Starobilsk, 17, s. 48–51. (in Ukrainian)
- Hlukhovtseva, K. D. (2019). Metafora ta analohiia v naukovu-populiarnomu dyskursi linhvistychnoi tematyky [Metaphor and analogy in popular scientific discourse on linguistic topics]. [U:] *Mova i mizhkulturna komunikatsiia*. Zb. nauk. pr. Poltava, s. 124–132. (in Ukrainian)
- Hromiak, R. T., Kovaliv, Yu. I. i Teremko, V. I. (red.) (2007). *Literaturoznavchi slovnyk-dovidnyk* [Literary dictionary-reference]. Kyiv, 751 s. (in Ukrainian)
- Grizulina, Yu. V. (2007). Analogiya kak konstruktivnii priem obyasnitel'nogo monologa v sisteme metodicheskoi podgotovki studenta-filologa [Analogy as a constructive method of explanatory monologue in the system of methodological training of a student-philologist]. Avtoref. dis. ... kand. ped. nauk. 13.00.02. Saransk, 16 s. (in Russian)
- Zahnitko, A. P. (2012). *Slovnýk suchasnoi linhvistyky: poniattia i terminy* [Dictionary of modern linguistics: concepts and terms]. U 4 t. Donetsk, 1, 402 s. (in Ukrainian)
- Kovaliv, Yu. I. (uklad.) (2007). *Literaturoznavcha entsyklopediia* [Literary encyclopedia]. U 2 t. Kyiv, 624 s. (in Ukrainian)
- Kryukova, V. F. (2001). Lingvostilisticheskie osobennosti yazika nauchno-populyarnoi literatury po lingvistike [Linguistic and stylistic features of the language of popular scientific literature on linguistics]. Dis. ... kand. filol. nauk. 10.02.01. Belgorod, 216 s. (in Russian)
- Lutskyi, Yu. (uporiad.) (1996). *Tysiacha tsytat z ukrainskoho pysmenstva* [A thousand quotes from Ukrainian literature]. Kyiv, 231 s. (in Ukrainian)
- Luchuk, V. I. (uporiad.) (1990). *Naidorozhchyi skarb: Slovo pro ridnu movu: Poezii, vyslovy* [The most precious treasure: A word about the native language: Poems, sayings]. Kyiv, 390 s. (in Ukrainian)
- Matviienko, A. (1994). *Ridne slovo* [A native word]. Kyiv, 160 s. (in Ukrainian)
- Odyntsova, H. i Odyntsova, Yu. (uporiad.) (2021). *Linhvistychni aforyzmy ta obrazni vyslovy* [Linguistic aphorisms and figurative expressions]. Ternopil, 168 s. (in Ukrainian)
- Oliinyk, O. (1994). *Svit ukrainskoho slova* [The world of the Ukrainian word]. Kyiv, 416 s. (in Ukrainian)

Ostapchuk, I. I. (2016). *Tropy ta tropeizatsiia anhlovnoho masmediinoho dyskursu* [Tropes and tropeization of English-language mass media discourse]. Dys. ... kand. filol. nauk. 10.02.04. Lviv, 230 s. (in Ukrainian)

Sahach, H. M. (1998). *Zolotosliv* [Golden word's]. U 2 ch. Kyiv. (in Ukrainian)

Samandas, N. R. (2017). Rol metafory v naukovomu dyskursi [The role of metaphor in scientific discourse]. [U:] *Metafora ta yii semiotychnyi kontekst*. Materialy naukovo-praktychnoho seminaru. Dnipro, s. 39–42. (in Ukrainian)

Sikorska, Z. S., Hlukhovtseva, K. D., Horoshkina, O. M. i Shevtsova, V. O. (1997). *Yaka tse prekrasna nauka – movoznavstvo!* [What a beautiful science - linguistics!] Khrestomatiia ekspresyivnykh vysloviv. Luhansk, 168 s. (in Ukrainian)

Tykyi, O. (uporiad.) (2007). *Mova – narod. Vyslovliuvannia pro movu ta yii znachennia v zhytti narodu* [The language – the people. Statements about language and its importance in the life of the people]. Kyiv, 416 s. (in Ukrainian)

Ortega-y-Gasset, J. (1966). *Las dos grandes metáforas. Obras Completas*. Madrid, II, 387 p. (in Español)

Schrödinger, E. (1950). What is an elementary particle? [In:] *Endeavour*, 9, pp. 109–116. (in English)

Подано до редакції 17.06.2022 року
Прийнято до друку 05.08.2022 року